

СЕКЦІЯ 5. СОЦІАЛЬНА ПСИХОЛОГІЯ; ПСИХОЛОГІЯ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

УДК 159.922.27:331.556.4

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СТАВЛЕННЯ ПРИЙМАЮЧОЇ СПІЛЬНОТИ ДО ВИМУШЕНИХ ПЕРЕСЕЛЕНЦІВ

Блинова О.Є., д. психол. н.,
професор, завідувач кафедри загальної та соціальної психології
Херсонський державний університет

Статтю присвячено вивченню проблеми соціально-психологічної адаптації внутрішніх вимушених мігрантів у регіонах переселення. Серед важливих факторів адаптації особлива увага приділяється ставленню приймаючого населення до внутрішньо переміщених осіб (ВПО). Показано, що відчуття втрати контролю над ситуацією, власної некомпетентності виражаються в мігрантів у почуттях гніву, агресивності та ворожості до корінного населення. У відносинах між приймаючим населенням та мігрантами вирішальну роль відіграють соціально-психологічні і культурні особливості сприйняття групами один одного, результатом чого є сформовані стереотипи. У роботі представлено результати емпіричного дослідження, в якому основними факторами ставлення до внутрішніх мігрантів виявлено толерантність, якість життя, деякі соціальні характеристики (вік, соціальний капітал і т.п.).

Ключові слова: внутрішньо переміщені особи, вимушені мігранти, соціально-психологічна адаптація, приймаюче населення.

Статья посвящена изучению проблемы социально-психологической адаптации внутренних вынужденных мигрантов в регионах переселения. Среди важных факторов адаптации особое внимание уделяется отношению принимающего населения к внутренне перемещенным лицам (ВПЛ). Показано, что ощущение потери контроля над ситуацией, собственной некомпетентности выражается у мигрантов в чувствах гнева, агрессивности и враждебности к представителям принимающего региона. В отношениях между принимающим населением и мигрантами решающую роль играют социально-психологические и культурные особенности восприятия группами друг друга, результатом чего являются сформированные стереотипы. В работе представлены результаты эмпирического исследования, в котором основными факторами отношения к внутренним мигрантам выявлены толерантность, качество жизни, некоторые социальные характеристики (возраст, социальный капитал и т.п.).

Ключевые слова: внутренне перемещенные лица, вынужденные мигранты, социально-психологическая адаптация, принимающее население.

Blynova O.Ye. SOCIO-PSYCHOLOGICAL PROBLEMS OF THE HOST COMMUNITY'S ATTITUDE TO FORCED MIGRANTS

The article is devoted to the study of the problem of socio-psychological adaptation on internal forced migrants in the regions of their settlement. Among the important factors of adaptation the special attention is paid to the attitude of the host population to internal migrants. It is demonstrated that the feeling of losing control over situation, self-incompetence are expressed among migrants in the feeling of anger, aggression and hostility towards the host population. In the relationships between host population and migrants the key role is played by socio-psychological and cultural peculiarities of the way the groups perceive each other, the result of which being stereotypes. In the work the results of empirical investigation are presented, in which the key factors of attitude towards the internal migrants were defined as tolerance, the quality of life, some social characteristics (age, social capital, etc.)

Key words: internal migrants, forced migrants, socio-psychological adaptation, host population.

Постановка проблеми. Останнім часом усе частіше можна зустріти словосполучення «внутрішньо переміщені особи» або «вимушено переміщені особи». Це пов'язано з тим, що у зв'язку зі складною соціально-політичною ситуацією кількість таких людей в Україні продовжує збільшуватися. Внутрішньо переміщеною особою (ВПО) є людина, яка була вимушена покинути своє місце проживання в результаті або з метою уникнути негативних наслідків вій-

ськового конфлікту, проявів насильства, порушень прав людини або надзвичайних ситуацій природного або техногенного характеру [8].

Серед факторів вимушеного переселення, що загрожують безпеці громадян, виділяють:

- соціальні зіткнення із застосуванням насильства;
- переслідування по національним, політичним, релігійним і іншим мотивам, що виражаються в різних видах дискримінації цивільних

прав (у сфері праці, навчання, соціального захисту);

– зміну політичної ситуації або політичного ладу, що ставить окремих людей або соціальні групи, наприклад військовослужбовців, в уразливе положення;

– екологічні катастрофи [12].

Таким чином, внутрішньо переміщених осіб відрізняють від мігрантів у цілому обставини, що змушують їх переселятися.

Постановка завдання. Мета статті – вивчення проблеми соціально-психологічної адаптації внутрішніх вимушених мігрантів у регіонах переселення.

Виклад основного матеріалу. У міграційному процесі беруть участь дві сторони: одна з них займає активну позицію (мігранти); а інша – пасивну (приймаюче населення). Тобто виникає необхідність у взаємному пристосуванні один до одного шляхом безпосередньої взаємодії. Для більш повного і змістовного вивчення досліджуваної проблеми потрібно чітко визначити поняття «приймаюче населення». У нашій роботі ми будемо використовувати визначення, запропоноване Н.С. Зиміною: «Спільнота людей у природному оточенні, що має географічні, політичні і соціокультурні межі, з розвитком спілкування усередині спільноті та ознаками солідарності і ідентичності» [4, с. 90]. Для повноти відображення основної суті слід доповнити характеристикою – «що включає у свою систему іншу групу людей».

Адаптацію, як процес пристосування до нових умов, розділяють на соціокультурну і соціально-психологічну. Соціальна адаптація – це вид взаємодії особистості (соціальної групи) із соціальним середовищем, під час якого узгоджуються вимоги і очікування його учасників, засвоюються норми та цінності групи, відбувається процес входження в рольову структуру. Н.М. Стукаленко визначає соціокультурну адаптацію як форму взаємного пристосування суб'єктів і соціокультурного середовища на основі обміну духовно-практичними можливостями і результатами діяльності в конкретних адаптивних ситуаціях [14, с. 144].

В.В. Гриценко під соціально-психологічною адаптацією переселенців у новому соціокультурному середовищі розуміє складний і багатоплановий процес взаємодії представників різних культур, у результаті якого формується нова позитивна соціальна ідентичність, адекватна новим соціокультурним умовам [3].

На думку І.М. Леонової, мігранти зустрічаються з двома основними проблемами, такими як неприйняття їх постійним населенням, до якого вони потрапили проти своєї волі, і фрустрацією їх базових потреб. Під час опитування вимушено переселених осіб із території воєнних дій вони висловлювали такі думки: «Немає впевненості в майбутньому»; «Немає

перспектив у роботі», «Потрібно мати міцні нерви, щоб хоча б вижити» [7, с. 96].

В.В. Константинов і інші дослідники, розглядаючи адаптаційний процес вимушених мігрантів до нових умов і вимог життя, також підкреслюють важливість взаємного пристосування обох сторін цього процесу. Коли ВПО потрапляють у нове соціальне середовище, в них перебудовуються деякі особистісні якості, патерни поведінки, установки, погляди і цінності. Соціальне середовище, яке ми визначаємо як «приймаюче населення», у свою чергу, задовольняючи адаптаційні потреби вимушених мігрантів, також повинне підбудуватися і коректувати існуючу соціальну культурно-функціональну систему [5]. Тобто разом з особливостями мігрантів змінюється і їх соціальне оточення. Серед основних показників успішності соціокультурної адаптації мігрантів Г.У. Солдатова називає налагодження позитивних зв'язків із новим соціальним середовищем, розв'язання щоденних життєвих проблем (школа, родина, робота, побут). Також за результатами власних досліджень Г.У. Солдатова вказує, що для мігрантів характерні брак упевненості в собі, недовіра до навколишніх і психосоматичні прояви. Почуття втрати контролю над ситуацією, власної некомпетентності, нездійснення бажань виражаються в мігрантів у почуттях гніву, агресивності і ворожості до представників приймаючого регіону [13].

Таким чином, дуже важливими для адаптації мігрантів у приймаючому середовищі є питання ставлення до них корінного населення, оскільки часто це ускладнює життя людей, вимушених покинути рідний край. Існує досить багато досліджень, що підтверджують, що ставлення до мігрантів не завжди є толерантним і коректним. У такому випадку виникає питання – чому слово «мігрант» або «переселенець» апіорі викликає негативні емоції й агресію? Для цього потрібно визначити, яким чином формується образ мігранта у свідомості людей і якими є механізми цього процесу?

Як відзначає В.І. Мукомель, у відносинах між приймаючим населенням і мігрантом вирішальну роль відіграють саме соціально-психологічні і культурні особливості сприйняття групами один одного. Результатом такої взаємодії кожного разу будуть сформовані стереотипи, міфи і навіть фобії [9, с. 88].

Ставлення приймаючого населення до вимушених переселенців, як правило, відрізняється амбівалентністю: симпатія – антипатія, співчуття – агресія; допомога – протидія і т.д. Образ мігранта не завжди має раціональний характер, як і будь-який соціокультурний феномен. Причиною є те, що населення схильне, як правило, орієнтуватися не стільки на широкий діапазон соціальної практики або на власний досвід, скільки на суспільну думку.

Створені стереотипи є досить міцними і архаїчними, тому їх зміна можлива тільки у випадку трансформації ставлення приймаючого населення до переселенців [11]. Тобто у вирішенні даного питання існує певне «замкнене коло». Головним джерелом формування образу мігранта виступають засоби масової інформації, оскільки в реальності з переселенцями безпосередньо контактував тільки кожний п'ятий громадянин країни. Розуміючи особливості транслявання інформації українськими засобами масової інформації, можна говорити про досить суб'єктивне створення образу ВПО у свідомості корінного населення.

Два основних питання, що стосуються формування засобами масової інформації різноманітних стереотипів і образів, – це поняття реальності, сконструйованої медіа, і поняття стереотипів. Перше поняття відображає процес, через який проходить соціальна реальність, створювана самими медіа. Це поняття включає як відбір певних повідомлень із величезної кількості інформації, що надходить щодня з різних джерел, так і безпосередній процес того, в якій формі і коли певна інформація подається для оцінки аудиторії.

Для більшості населення телебачення і інтернет виступають головними джерелами інформації, вірогідність якої може бути на недостатньо високому рівні [7]. Водночас важливими для власників телеканалів, періодичних видань є прибуток, який вони одержують і від поширення інформації «на замовлення». Сучасні інформаційні ресурси влаштовані таким чином, що якщо певне повідомлення потрапило на телеекрани і друковані сторінки, то відповідно, що це комусь потрібно. Вірогідність і перевіреність, на жаль, не є основними критеріями відбору інформації.

М.М. Ефременкова, вивчаючи засоби масової інформації, виділила три типи образу-мігранта:

– перший тип містить переважно негативні характеристики, хоча й у завуальованій формі. Серед них – загроза економічному становищу місцевого населення, загострення ситуації із соціальними благами (робочі вакансії, місця в школах і дитячих садках і т.д.). Негативне соціально-психологічне тло журналісти транслюють до широкої аудиторії людей, що підсилює тривогу, страх і побоювання щодо переселенців;

– другий тип має не стільки позитивний, скільки співчуваючий характер. Мігранти – це співвітчизники, жертви воєнних дій, серед них більшість – це прості люди, які опинилися в складній життєвій ситуації. На новому місці проживання їм складно освоїтися, і тому вони вимагають особливої уваги і допомоги;

– третій тип зустрічається в мас-медіа дуже рідко. Внутрішньо переміщені особи – це люди, які є близькими за мовою, культурою, звичая-

ми і цінностями. Серед них багато кваліфікованих фахівців, що мають бажання і готовність працювати на благо країни і можуть додати свого внеску в її економіку [3, с. 8].

Не менш важливу роль слід відвести соціальним очікуванням приймаючого населення від внутрішньо переміщених осіб. Найбільш яскраво соціальні очікування приймаючих спільнот виражаються в стереотипах населення. У рамках проекту «Діалог і примирення в регіонах України» було проведене дослідження стереотипів відносно ВПО у восьми великих містах України і двох містах, що перебувають близько до територій, непідконтрольних українській владі. Під час аналізу відповідей, сформованих учасниками малих дискусійних груп, були виявлені стереотипи відносно ВПО [2]: «чужі за духом»; негативно ставляться до жителів спільнот, які їх прийняли; не прагнуть працювати; не можуть інтегруватися через різні погляди на ситуацію в Україні; вважають, що їм всі винні і т.д.

Існуючі стереотипи носять негативний і агресивно налаштований характер і багато в чому пояснюють конфлікти і напружені відносини між приймаючим населенням і внутрішньо переміщеними особами.

М.М. Аблажей виділяє два типи образу мігранта. Перший характеризується негативним ставленням: до його характеристик відносять агресію, загрозу економічному і культурному добробуту корінного населення. Інший тип має позитивні характеристики і викликає співчуття через необхідність зміни місця проживання, роботи і труднощів в адаптації [1, с. 19]. Якщо їх порівнювати, то другий тип, безсумнівно, є більш оптимальним і сприяє успішній взаємодії корінного населення і мігрантів. Однак коли державою створюються привілейовані умови для переселенців: фінансове забезпечення, надання соціально-психологічної підтримки, житло, робота і т.д., те це може неоднозначно впливати на приймаюче населення. У такій ситуації до відмінностей у політичних поглядах додається агресія, яка викликана певною дискримінацією інших громадян.

Таким чином, наявність крайніх полюсів у відносинах учасників міграційного процесу один до одного тільки ускладнює ситуацію. Більш адаптивними і конструктивними є емоційно-нейтральні і безоцінні позиції.

У 2015 році були проведені дослідження ставлення приймаючих спільнот до внутрішньо переміщених осіб. Переважна більшість опитаних (81%) згодні з тим, що переселенці повинні повернутися додому з першою нагодою. Переселенці створюють додаткове навантаження на систему соціального захисту населення, працевлаштування, навчально-виховні інституції. Ставлення до ВПО досить неоднозначно. Це підтверджується тим, що за пи-

танням становища переселенців суспільство фактично розділилося навпіл. Одна половина респондентів вважає, що вимушені мігранти перебувають у несприятливому становищі через свій статус – «внутрішньо переміщені особи». Ще 42,9% опитаних мають протилежну думку. Більшість людей в Україні ставляться до вимушених мігрантів позитивно або нейтрально [10].

Таким чином, формування образу вимушених переселенців і, як наслідок, ставлення до них має амбівалентний характер. Спочатку надходить інформація їх різних джерел, яка презентує мігрантів як агресорів або як «заручників ситуації» (залежно від джерела ЗМІ). Наступний етап представлений особливостями сприйняття інформації залежно від особистісних факторів (погляди, цінності, культура і т.п.). Не менш важливим фактором є створення цілісного образу або уявлення про особистість завдяки безпосередній взаємодії з нею, що реально відбувається рідко. І як наслідок – побоювання і упереджене ставлення до «агресорів» або надання соціальної підтримки та допомоги «жертвам» і «постраждалим» внаслідок несприятливої політичної ситуації.

Причинами деструктивних уявлень про вимушено переселених осіб можуть виступати: стереотипи, недостовірні інформація ЗМІ або її відсутність, власний негативний досвід (що зустрічається значно рідше), побічні події, які помилково зв'язують із присутністю ВПО.

Нами разом з Е. Русіною проведено емпіричне дослідження соціально-психологічних особливостей ставлення приймаючого населення до вимушених переселенців. Дослідження проведено в Херсонській області України. Для розв'язання поставленого завдання важливо з'ясувати, які ознаки, характеристики, властивості особистості сприяють доброзичливому ставленню до своїх співвітчизників, які у зв'язку з воєнними діями були вимушені переселитися в інші регіони України.

Оскільки доброзичливість, у першу чергу, проявляється в певній витримці, повазі і терпимості до інших людей, одним із факторів ми вибрали толерантність, що включає всі перераховані характеристики.

Під час соціальних опитувань фіксуються негативні висловлення на адресу вимушених мігрантів, зокрема щодо конкуренції під час працевлаштування та інших соціальних пільг. На основі подібних відповідей було висунуте припущення, що одним із факторів ставлення до ВПО може бути рівень задоволеності / незадоволеності деякими сферами власного життя (фінансове становище, робочі місця, упевненість / непевність у власних силах і т.п.). Таким чином, для емпіричного дослідження основними факторами ставлення до внутрішніх мігрантів ми обрали толерант-

ність, індекс якості життя, деякі соціальні характеристики (вік, соціальний капітал і т.п.).

У дослідженні взяли участь 30 учителів середніх шкіл. Були використані такі методи дослідження:

1) анкета «Особливості ставлення до внутрішніх переселенців» (автор Е. Русіна), в основу покладений опитувальник Н.М. Лебедевої для вивчення ставлення приймаючого населення до мігрантів [6, с. 48]. Питання щодо сімейного і фінансового становища зумовлені припущенням, що рівень стабільності і добробуту пов'язаний з установками відносно ВПО, тобто чим більш нестабільною є життєва ситуація, тим більшу загрозу представляють вимушені переселенці. Кількість і вік дітей також здатні кардинально змінювати цінності і погляди людини. Страх і тривога за їхнє подальше життя можуть негативно позначитися на ставленні до нових незнайомих осіб, що претендують на місця в навчальних закладах, житло і роботу;

2) експрес-опитувальник «Індекс толерантності» (Г.У. Солдатова, Е.А. Кравцова, Л.А. Шайгерова) призначений для діагностики загального рівня толерантності, твердження відображають загальне ставлення до навколишнього світу та інших людей, соціальні установки щодо різних сфер взаємодії. Шкали опитувальника спрямовані на діагностику таких аспектів толерантності, як етнічна толерантність, соціальна толерантність, толерантність як риса особистості.

Етнічна толерантність є основним засобом досягнення гармонії відносин у мультинаціональних суспільствах, соціальна толерантність можна визначити як ненасильницьке, поважне і терпляче ставлення до різних соціальних груп (меншостей), на індивідуальному рівні толерантність є добропорядністю, тобто нормою поведінки відповідальної особистості;

3) опитувальник «Оцінка рівня задоволеності якістю життя» (адаптація Н.Є. Водоп'янової) відображає суб'єктивну задоволеність у самоактуалізації особистісних ресурсів для подолання стресів у таких категоріях індивідуального життя: робота, особисті досягнення, здоров'я, спілкування з близькими людьми, підтримка (внутрішня і зовнішня – соціальна), оптимістичність, напруженість (фізичний і психологічний дискомфорт), самоконтроль, негативні емоції (настрій).

Власним фінансовим становищем повністю задоволено 12% вибірки, повністю не задоволені – 8%, і 80% – задовольняються тим, що мають («на життя вистачає»).

Серед кола своїх знайомих мають вимушено переселених осіб тільки 20% від усієї вибірки, 80% – не мали можливості безпосередньо взаємодіяти з ВПО.

Щодо безпосереднього ставлення до вимушених переселенців був отриманий такий

розподіл даних: 24% вважають, що мігранти із ДНР, ЛНР і Криму мають значні пільги та переваги перед корінним населенням у працевлаштуванні, одержанні житла, соціальної допомоги і т.п., 44% погоджуються із цим твердженням лише частково, і 32% повністю із цим не згодні.

Щоб визначити, який образ мігранта-співвітчизника сформувався у свідомості приймаючого населення, було запропоновано три різні варіанти відповіді: 60% вважають переселенців «гостями», які підтримують існуючі правила і вимоги і задовольняються тим, що їм пропонують; 20% вважають їх «імітуючими жертвами», що встановлюють власні правила, рамки і вимоги, а також вимагають до себе виняткового ставлення та особливих умов життя; 20% сприймають ВПО як «дійсних жертв», яким насправді складно пристосуватися до нових умов життя, їм потрібна допомога і особливі умови, оскільки вони, дійсно, цього заслуговують.

У ході дослідження було виявлено зворотний кореляційний зв'язок між рівнем задоволеності станом власного здоров'я і соціальною толерантністю людини (темп = - 0,421; при $p \leq 0,05$), тобто можна припустити, що людина, коли вона опиняється в проблемній ситуації, стає більш чутливою і розуміючою стосовно інших людей, певною мірою відбувається переосмислення життєвих позицій, принципів і категоричних суджень.

Толерантність як риса характеру має зворотний кореляційний зв'язок зі шкалою «негативні емоції» за методикою Н.Є. Водоп'янової (темп = - 0,439; при $p \leq 0,05$). Питання за даною шкалою дозволяють виявити такі емоції, як почуття провини і сорому, гнів, страх, тривога і образа. Вони можуть проявлятися як стосовно себе, так і до інших. Якщо подібні стани (агресія, образа, страх) присутні протягом значної кількості часу (безупинно або періодично), вони однозначно не будуть сприяти толерантній поведінці. Адже патерни поведінки, які властиві терплячій, витриманій людині, абсолютно різні за валентністю з описаними вище емоційними проявами.

Прямий кореляційний зв'язок був виявлений між ставленням до вимушено переселених осіб і рівнем задоволеності по таких шкалах: «робота (кар'єра)» (темп = - 0,505; при $p \leq 0,01$); «особисті досягнення» (темп = - 0,507; при $p \leq 0,01$); «спілкування із близькими людьми (друзі, родичі)» (темп = - 0,432; при $p \leq 0,05$); «підтримка (внутрішня і зовнішня)» (темп = - 0,427; $p \leq 0,05$). Також виявлений взаємозв'язок між віком досліджуваних і їх ставленням до ВПЛ (темп = 0,420; $p \leq 0,05$).

Спираючись на результати математичного аналізу, виявлено, що характер відносин із вимушеними переселенцями буде залежати від того, наскільки приймаюче населення задоволене власною кар'єрою і місцем роботи, а саме

відповідність їх роботи інтересам і очікуванням, характер відносин з колегами (дискомфортний або гармонійний), задоволеність фінансовим становищем, можливість подальших перспектив розвитку. Тобто якщо робочі місця постійного населення не відповідають перерахованим критеріям, то існує більша ймовірність упередженого ставлення до вимушених внутрішніх мігрантів. Це пов'язане з тим, що процес міграції апріорі сприймається як масове явище, відповідно, новоприбулі групи людей – це потенційні конкуренти в працевлаштуванні. Свою роль у формуванні подібного стереотипу відіграє й внутрішня політика України: досить багато інформації поширюється щодо пільг і привілеїв, які будуть мати внутрішні мігранти, що прибувають на нове місце проживання. Навіть якщо ця інформація не відповідає дійсності повною мірою, постійне її транслювання накладає свій «відбиток» на свідомість приймаючого населення.

Виходячи із цього, логічним є кореляційний зв'язок між віком представників приймаючого населення і ставленням до внутрішньо переселених осіб. Оскільки кореляція зі знаком «+», то це свідчить про наступне: чим старше людина, тим краще вона ставиться до вимушених мігрантів. Існує більша ймовірність того, що в їхній свідомості мігранти будуть в образі дійсної «жертви» або «гостя»: викликати бажання допомагати, захищати, оберігати і т.п. Молодь, у свою чергу, не впевнена у власних силах, більшою мірою стурбована своїм працевлаштуванням і фінансовим становищем.

Досить близьким і тісно пов'язаним із питанням конкуренції є показник «особистих досягнень». Пряма кореляція свідчить про те, що чим більш впевнена в собі особистість, тим менш загрозливим для неї виглядає масовий процес внутрішньої міграції. Почуття власної гідності дає людині простір і можливості для допомоги іншим людям, які її потребують.

Недостатня внутрішня (духовна, релігійна, мотиваційна) і зовнішня (з боку близького оточення) підтримка стимулює пошук взаємодії з новими, раніше не знайомими людьми. Нові відносини будуть будуватися з метою знаходження комфорту, гармонії і взаєморозуміння.

Ще одним з важливих факторів, що впливає на ставлення приймаючого населення до вимушених переселенців, – спілкування із друзями і рідними. Характер відносин із найближчим оточенням зумовлює загальний настрій людини. У випадку відсутності щирості, відкритості і теплоти у взаємодії з друзями, дітьми, партнером можливі два варіанти розвитку:

1) людина буде намагатися через установа нових контактів і пошук знайомств (у цьому випадку з мігрантами) задовольнити дефіцитарні потреби в сприятливій, гармонійній атмосфері комунікацій;

2) незадовільні відносини у вже існуючих комунікаціях будуть поширюватися на нових осіб, які зустрічаються в житті людини.

Конструктивним як для постійного населення, так і для внутрішніх мігрантів є саме перша стратегія поведінки. Це дозволяє, якщо не спростити, то хоча б не ускладнити процес адаптації груп один до одного. Завдяки ефективній комунікації можна краще і швидше зрозуміти один одного, узгодити розбіжності в поглядах на ту або іншу ситуацію. Тим більш, коли мова йде про жителів однієї країни, консенсусу досягти значно простіше, ніж у різних етнічних групах. Хоча й існують деякі відмінності в традиціях, правилах, принципах і цінностях, але цей бар'єр можна подолати через взаємне прийняття і розуміння. У зв'язку із ситуацією, яка склалася в нашій державі, внутрішнє переміщення людей із зон бойових дій є неминучим, тому потрібно бути готовим до того, що в деяких регіонах густота населення буде збільшуватися. Тому конкуренція в найближчі роки буде лише стрімко зростати. За умови ефективної комунікації і взаємодії місцевого та приїжджого населення із цього можна отримати користь. Адже наявність конкурентів є стимулом для подальшого розвитку за умови, що такі «змагання» не перетворяться в серйозні міжособистісні конфлікти. У випадку ескалації напруги в соціальних відносинах, подібний розвиток подій може лише підсилити вже існуючу напруженість між жителями різних регіонів України.

Висновки. Враховуючи результати анкетування і результати дослідження толерантності і рівня задоволеності життям, можемо говорити про те, що в даній вибірці (високий рівень толерантності і «індекс якості життя») переважає позитивне ставлення до переселенців зі Сходу України. Вони їх сприймають скоріше в образі гостей, ніж жертв. Можливо, і не проявляють до них сильного співчуття, але й не вважають їх конкурентами і ворогами, сприймають як рівних.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Аблажей Н.Н. Образ трудового мигранта в пресе и общественном сознании / Н.Н. Аблажей // Вестник НГУ. История, филология. – 2012. – Вып. 6. – С. 17–25.
2. Відбулася презентація результатів соціологічного опитування населення України щодо ставлення до внутрішньо переміщених осіб [Електронний ре-

сурс]. – Режим доступу : http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=249101863&cat_id=244277212 (дата звернення: 04.12.2016).

3. Гриценко В.В. Образ мигранта-соотечественника в средствах массовой информации / В.В. Гриценко, М.Н. Ефременкова // Социально-психологические проблемы современного общества и человека: пути решения: материалы международной научно-практической конференции: Витебск, 29-30 октября 2015 г. / под ред. А.П. Орловой. – Витебск : ВГУ имени П. М. Машерова, 2015. – С. 6–9.

4. Зимина Н.С. Восприятие мигрантов принимающим сообществом : социально-антропологический аспект / Н.С. Зимина // Региональные проблемы. – 2015. – Т. 18, № 3. – С. 88–94.

5. Константинов В.В. Социально-психологическая адаптация вынужденных мигрантов в условиях диффузного или компактного проживания / В.В. Константинов // Психологический журнал. – Москва : Наука, 2005. – Том 26. № 2. – С. 16–21.

6. Лебедева Н.М. Методы этнической и кросскультурной психологии : учебно-метод. пособ. / Н.М. Лебедева, А.Н. Татарко. – Москва : Высшая школа экономики, 2011. – 232 с.

7. Леонова І.М. Теоретичний аналіз проблеми соціально-психологічної адаптації вимушених переселенців в Україні / І.М. Леонова // Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки. – 2015. – № 4(29). – С. 94–100.

8. Малиновська О.А. Мігранти, міграція та Українська держава: аналіз управління зовнішніми міграціями / О.А. Малиновська. – Київ : НАДУ, 2004. – 235 с.

9. Мукомель В.И. Российские дискурсы о миграции / В.И. Мукомель // Вестник общественного мнения. – 2005. – № 1(75). – С. 86–108.

10. Отношения между переселенцами и местными жителями в Украине ухудшаются : исследование [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.mediaport.ua/otnosheniya-mezhdu-pereselencami-i-mestnymi-zhityeliami-v-ukraine-uhudshayutsya-issledovanie> (дата звернення: 05.03.2017).

11. Осин Р.В. Образ трудового мигранта в СМИ и его восприятие гражданами РФ / Р.В. Осин // Письма в Эмиссия. Оффлайн (The Emissia. Offline Letters): Электронное научное издание (научно-педагогический интернет-журнал). – Июнь 2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступа : <http://www.emissia.org/offline/2013/2010.htm>.

12. Психологи о мигрантах и миграции в России: Информационно-аналитический бюллетень / Гл. ред. Г.У. Солдатова, МГУ. – Москва : Смысл, 2001. – № 2. – 128 с.

13. Солдатова Г.У. Психологическая помощь мигрантам: травма, смена культуры, кризис идентичности / Г.У. Солдатова. – Москва : Смысл, 2002. – 479 с.